

NUTQ MADANIYATI — SHAXS MADANIYATINING KO'ZGUSI

Maxmudova Sevinch Shuxrat qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Saparova Umida Baxromovna

Ilmiy rahbar: (E-mail: umidasaparova7@gmail.com ORCID:

<https://orcid.org/0009-0005-5709-4073>) Tashkent University of Applied Sciences, 1

Gavhar Street, Tashkent, 100149, Uzbekistan

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nutq madaniyati tushunchasi, uning inson shaxsiyati va ijtimoiy hayotdagi o'rni, nutq madaniyatining shakllanish omillari hamda yosh avlodda nutq madaniyatini rivojlantirish yo'llari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, adabiy til me'yorlariga amal qilish, muloqotda xushmuomalalik, so'z boyligini oshirish va fikrni aniq ifodalashning ahamiyati yoritilgan. Maqola shaxs madaniyatining eng muhim belgilaridan biri sifatida nutq madaniyatining tarbiyaviy rolini ham tahlil qiladi.*

Аннотация: *В статье рассматривается понятие культуры речи, её роль в личности человека и общественной жизни, факторы формирования культуры речи и пути развития культуры речи у подрастающего поколения. Подчеркивается важность соблюдения норм литературного языка, вежливости в общении, расширения словарного запаса и ясности изложения мыслей. Анализируется воспитательная роль культуры речи как одного из важнейших признаков культуры личности.*

Abstract: *This article discusses the concept of speech culture, its role in the human personality and social life, the factors of formation of speech culture and ways of developing speech culture in the younger generation. It also highlights the importance of adhering to the norms of the literary language, politeness in communication, increasing vocabulary and expressing thoughts clearly. The article also analyzes the educational role of speech culture as one of the most important signs of personal culture.*

Kalit so'zlar: *nutq madaniyati, adabiy til, muloqot, so'z boyligi, fikrlash, madaniyat, muomala odobi.*

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida insonning ma'naviy yetukligi va madaniy saviyasi ko'p jihatdan uning nutqi orqali baholanadi. Inson qanday so'zlasa, uning tafakkuri, dunyoqarashi, odobi va ma'naviyati ham shunday namoyon bo'ladi. Shu bois, nutq madaniyati — shaxs madaniyatining ko'zgusidir.

Til — bu millatning ruhi, uning madaniyati, tarixi va tafakkur darajasini ifodalovchi eng muhim vosita. Har bir insonning jamiyatdagi o'rni, obro'-e'tibori, hatto muvaffaqiyati ham ko'p hollarda uning so'zlash madaniyatiga bog'liq bo'ladi. Bugungi kunda ayniqsa yoshlar orasida nutq madaniyatiga e'tibor kuchaytirilmoqda. Chunki

raqamli asrda tezkorlik bilan birga, to'g'ri, chiroyli va ta'sirchan nutq yuritish zarurati ortib bormoqda.

Asosiy qism

Nutq madaniyatining mohiyati

Nutq madaniyati — bu adabiy til me'yorlariga, mantiqiy fikrlashga, talaffuz, ohang, uslub va so'z tanlash madaniyatiga rioya qilgan holda so'zlash va yozish san'atidir. Uning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi:

Aniqlik – fikrni tushunarli, lo'nda va izchil ifoda etish;

To'g'rilik – grammatik, fonetik va uslubiy jihatdan adabiy til me'yorlariga amal qilish;

Go'zallik – so'z boyligi, badiiylik va muloqotda ohangdorlikka erishish;

Tarbiyalilik – muloqotda odob saqlash, hurmat bilan so'zlash;

Ta'sirchanlik – tinglovchiga ijobiy hissiy ta'sir ko'rsatish.

Nutq madaniyati nafaqat tilshunoslik masalasi, balki ma'naviyat, psixologiya va pedagogika bilan chambarchas bog'liqdir. Zero, so'zlashda odob, hurmat, fikr madaniyati mujassam bo'ladi.

Nutq madaniyatining shaxs rivojidadagi o'rni

Insonning nutqi uning aql-zakovati, bilimi, dunyoqarashi va tarbiyasini ifodalaydi. Yaxshi nutq egasi bo'lgan inson:

atrofdagilar hurmatini qozonadi;

fikrini aniq yetkazadi;

nizolarni muloqot orqali hal etadi;

jamoada yetakchilik qila oladi.

Masalan, o'qituvchi, siyosatchi, jurnalist, rahbar, hatto oddiy ishchi ham o'z kasbida muvaffaqiyatga erishish uchun to'g'ri so'zlay olishni bilishi kerak. Shuning uchun nutq madaniyatini rivojlantirish har bir sohada dolzarbdir.

Adabiy til me'yorlari va nutq madaniyati

Nutq madaniyati bevosita adabiy til me'yorlariga tayanadi. Adabiy til — bu tilning eng sayqallangan, umumxalq tomonidan tan olingan shaklidir. Adabiy til me'yorlariga rioya qilmaslik, sheva, jargon yoki begona tildan ortiqcha foydalanish nutqning madaniy saviyasini pasaytiradi.

Masalan, rasmiy yoki ilmiy muhitda "nima gap", "xo'p endi", "zo'r ekan", "haaa" kabi so'zlar o'rinsizdir. Buning o'rniga "Assalomu alaykum", "Rahmat", "Ajoyib taklif", "Qiziqarli fikr" kabi so'zlar ishlatish adabiy nutqqa xosdir.

Nutq madaniyati va muloqot odobi

Muloqot — insonlar o'rtasidagi eng muhim aloqa vositasi. Muloqot madaniyati shaxsning ichki dunyosi va tarbiyasini namoyon etadi.

Yaxshi nutq egasi quyidagilarga amal qiladi:

so'zlashdan oldin tinglovchini hurmat qiladi;

o'z fikrini sodda va odob bilan bildiradi;

boshqalarning fikrini bo'lmaydi;

ovoz balandligini me'yorida saqlaydi.

Bu holatlar nafaqat nutq madaniyatini, balki insoniy fazilatlarni ham ifodalaydi. Ayniqsa, o'qituvchilar, talabalar, rahbarlar uchun bu jihatlari muhimdir.

Nutq madaniyatining zamonaviy muhitdagi ahamiyati

Bugungi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari nutq madaniyatiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Yoshlar ko'pincha "chat tili"da qisqartirilgan so'zlar, emoji yoki inglizcha ifodalarni ishlatadilar. Bu holat tabiiy jarayon bo'lsa-da, adabiy nutqni saqlash har bir ongli fuqaroning burchidir. Shuning uchun ham o'quv yurtlarida nutq madaniyati faniga alohida e'tibor qaratilmoqda. Nutq madaniyati darslari nafaqat so'zlashni, balki fikrlashni, o'zini to'g'ri ifoda etishni ham o'rgatadi.

Nutq madaniyatini shakllantirish yo'llari

Nutq madaniyatini oshirish uchun quyidagi omillar muhim:

Ko'p o'qish va tinglash – badiiy asarlar, nutqlar, ilmiy chiqishlarni o'rganish;

Adabiy tilni o'rganish – grammatik va uslubiy qoidalarga amal qilish;

So'z boyligini kengaytirish – yangi so'zlar va iboralarni faol ishlatish;

O'qituvchi va ota-onaning roli – bolalarga yoshlikdan to'g'ri so'zlashni o'rgatish;

Ommaviy axborot vositalarida nutq madaniyatiga e'tibor – efirda to'g'ri talaffuz, adabiy so'zlardan foydalanish.

Xulosa

Nutq madaniyati — bu insonning ma'naviy va intellektual yetukligining eng aniq ko'rsatkichidir. So'zlash madaniyati qanchalik yuksak bo'lsa, jamiyat madaniyati ham shunchalik rivojlangan bo'ladi. Har bir so'z, ohang va ifoda insonning ichki dunyosini aks ettiradi. Bugungi yoshlar zamonaviy axborot oqimida yashayotgan bo'lsalar-da, adabiy tildagi soflikni saqlash, hurmatli va madaniyatli muloqot yuritish ularning asosiy burchidir. Nutq madaniyatini rivojlantirish orqali inson o'z fikrini go'zal ifodalashni, boshqalarni tinglashni, muomala madaniyatini egallashni o'rganadi. Shu bois, "Nutqi go'zal inson — ma'nan go'zal inson" degan fikr bejiz emas. Nutq madaniyatiga ega shaxs har qanday muhitda o'z fikrini to'g'ri, ishonchli va ta'sirchan tarzda yetkazadi. Demak, nutq madaniyati shaxs madaniyatining ko'zgusi, milliy ma'naviyatimizning poydevoridir. Uni asrash, rivojlantirish va yoshlarga o'rgatish — har bir o'qituvchi, talaba va ziyolining muqaddas burchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurmonov A. Til va nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
2. Yo'ldoshev M. Nutq madaniyati va so'zlash odobi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Mahmudov N. Til – millatning ma'naviy boyligi. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori: "O'zbek tili va nutq madaniyatini rivojlantirish konsepsiyasi", 2021-yil.

5. Saparova, U. B. Specific Aspects of Forming Economic Educational Skills of Students of Primary Education Institutions of Higher Education. – European Science Methodical Journal, 2024, Vol. 2, Issue 12, pp. 82–90. ISSN (E): 2938-3641.

6. Saparova, U. B. Pedagogical Principles of Forming Economic Education Skills in Primary Class Students with Family Partnership. – Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2023, Vol. 2, Issue 9.

7. Saparova, U. B. Theoretical Principles of Forming the Skills of Economic Education in Students. – Procedia of Theoretical and Applied Sciences, 2023, Vol. 11, September. ISSN: 2795-5621.

8. Saparova, U. B. Specific Features of Forming Economic Education Skills in Primary School Students through Family Partnership. – Public Education, 2023, No. 6 (November–December), pp. 63–67.

9. Saparova, U. B. The Role of Eastern Thinkers' Historical Heritage in Forming Economic Education Skills of Future Primary School Teachers within the Framework of the Science of Education. – Teacher and Lifelong Education, 2024, No. 5/2, pp. 484–492.